

تعارض در حکمت متعالیه

دکتر مهدی طاهریان

دکتری تخصصی فلسفه از دانشگاه تهران

WWW.Ketabo.ir

تعارض در حکمت متعالیه

دکتر مهدی طاهریان

انتشارات دلیل‌ما

چاپ دوم: بهار ۱۴۰۲

تیراژ: ۳۰۰ نسخه

چاپ: نگین

شابک: ۴ - ۰۷۵ - ۴۴۲ - ۶۰۰ - ۹۷۸

تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۴۹۸۸ - ۳۷۷۳۳۴۱۳ (۹۸۲۵+)

دفتر مرکزی: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه ششم، واحد ۶۱۲ و ۶۱۳ (ارتباط با ما) | Info@dalilema.ir | www.dalilema.ir (خرید آنلاین)

— کتابخانه

میتب:

مراکز پخش

قم. خیابان معلم. مجتمع ناشران. طبقه B. واحد ۴۴ | تلفن: ۳۷۷۳۳۴۱۳ و ۳۷۷۴۴۹۸۸
قم. خیابان صفائیه. روبروی کوچه ۳۸. بلاک ۷۵۹ | تلفن: ۳۷۷۳۷۰۱۱ و ۳۷۷۳۷۰۰۱
تهران. خیابان انقلاب. خیابان فخررازی. نبش بن بست وی. بلاک ۶۱ | تلفن: ۶۶۴۶۴۱۴۱
مشهد. چهارراه شهداء. ضلع شمالی باغ نادری. کوچه شهید خوراکیان. مجتمع گنجینه کتاب طبقه اول | تلفن: ۳۲۲۳۷۱۱۳ - ۵

انتشارات دلیل‌ما
www.dalilema.ir

مرکز نشر و پخش کتب معارف اهل بیت
۹ سال ناشر نمونه و برگزیده کشوری
با تولید بیش از ۱۰۰۰ عنوان کتاب

سرشناسه	طاهریان، مهدی، ۱۳۷۷ -
عنوان قراردادی	الحکمة المتعالیة فی الأسفار الاربعة فارسی، برگزیده، شرح
عنوان و پدیدآور	تعارض در حکمت متعالیه، مهدی طاهریان.
مشخصات نشر	تهران: دلیل‌ما، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۸۷ص: ۱۲×۲۱ سم.
شابک	978 - 600 - 442 - 075 - 4
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	چاپ: فلی، برادری، ۱۳۹۵ (۲۳ص).
موضوع	صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ق الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة -- نقد و تفسیر
موضوع	تنازع احکام
موضوع	Antinomy
موضوع	حکمت متعالیه
موضوع	Transcendent philosophy
موضوع	فلسفه اسلامی -- نقد و تفسیر
موضوع	Islamic philosophy -- Criticism and interpretation
موضوع	صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ق الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة، شرح
شماره افزودن	۱۳۹۷ ص ۷ / تط / ۱۰۸۲ BBR
رده بندی کنگره	۱۸۹ / ۱ :
رده بندی دهیسی	۵۱۹۴۴۹۲ :
شماره کتابشناس ملی	

فهرست

- یادداشت نخست ۱۳
- پیشگفتار ۱۵

گفتار اول

طرح تعارض در حکمت متعالیه

- تصویر کلی مسئله تعارض ۲۵

گفتار دوم

تعارض در بحث وجود و عدم

- امکان تعریف وجود و عدم آن ۴۹
- وجود مفهومی انتزاعی و مفهومی انضمامی ۵۲
- حقیقت وجود در کمال خفاء و در کمال ظهور ۵۵
- وجود مشترک معنوی و مقول به تشکیک ۵۸
- عروض وجود بر ماهیت و بالعکس ۶۲
- وجود و ماهیت، در خارج متحد و جدا ۶۵
- وجود و ماهیت در ذهن جدا و نه جدا ۶۸

۷۱	تقدم وجود بر ماهیت و بالعکس
۷۳	اصالت وجود متعارض با تشکیک در وجود
۷۷	لزوم تفکیک وجود از موجود
۷۹	لازمه منطقی تشکیک و عدم قبول آن
۸۳	تقسیمات موجود، اصالت و تشکیک وجود
۸۶	مراتب وجود، متعارض با مراتب ماهیت
۸۸	دو نسبت متضاد به مشائین
۹۱	جواب از اشکال قاعده فرعیه و نکته تعارضی
۹۴	وجود امری شخصی و امری مشکک
۹۸	تشکیک در وجود، جاتز و غیر جاتز
۱۰۱	وجود جوهر است و جوهر نیست
۱۰۶	وجود مساوی با شیئیت و اعم از شیئیت
۱۰۸	اصالت وجود، رد مفهوم دوم تضاد
۱۱۱	رد اعاده معدوم و ترکیب جسم از ماده و صورت
۱۱۳	لازمه تشکیک، قبول واقعیت عدم

گفتار سوم

تعارض در بحث علم و معرفت

۱۱۹	ادراک حسی مادی و مجرد
۱۲۲	ادراک حسی مجرد و مادی، به بیانی دیگر
۱۲۴	علم از مقوله کیف و از سنخ وجود
۱۲۶	علم از مقوله کیف و وجود، به بیانی دیگر
۱۲۸	رد علم از مقوله اضافه و قبول آن

۱۳۱	علم تولید نفس، علم مشاهده از راه دور.....
۱۳۳	مشاهده از راه دور و اتصال با عقل فعال.....
۱۳۵	قبول نظریه تجرید و رد آن.....
۱۳۷	قبول اتحاد عاقل و معقول و رد آن.....
۱۴۰	رد نظریه شبح و قبول آن.....
۱۴۳	رد نظریه شبح و قبول آن به بیانی دیگر.....
۱۴۶	قبول نظریه مثل و رد آن.....
۱۴۹	ادراک خیالی مجرد و مادی.....
۱۵۲	وهم قوه ای مجرد و مادی.....
۱۵۵	تفکیک ناموجه بین ادراک خیالی و عقلی.....

گفتار چهارم

تعارض در بحث ماهیت و امکان

۱۵۹	قبول وجود ذهنی و رد آن.....
۱۶۲	قبول ثبوت علمی ماهیت و انکار آن.....
۱۶۵	قبول واقعیت کلی طبیعی و رد آن.....
۱۶۸	تشکیک در وجود، نافی قبول کلی طبیعی.....
۱۷۰	ممکن زوج ترکیبی، نافی اصالت وجود.....
۱۷۲	اصالت وجود، متعارض با قبول امر کلی.....
۱۷۶	تقسیمات مواد ثلاث و تعارض با اصالت وجود.....
۱۷۹	مثل افلاطونی، معارض با اصالت وجود.....
۱۸۱	صورت های نوعیه ارسطوئی و مثل.....

گفتار پنجم

تعارض در بحث جوهر و عرض

- ۱۸۷..... نظریه جوهر و عرض، متعارض با تشکیک
- ۱۹۰..... شیء واحد جوهر و یا عرض و نکته تعارضی
- ۱۹۳..... ترکیب اتحادی جوهر و عرض و مقولات عشر
- ۱۹۶..... اعراض از لوازم وجود شیء و صدور کثیر از واحد

گفتار ششم

تعارض در بحث قوه و فعل

- ۲۰۱..... وقوع تضاد در حرکت و انکار آن
- ۲۰۳..... لبس بعد لبس، خلع بعد لبس
- ۲۰۶..... تقدم قوه بر فعل و بالعکس
- ۲۰۸..... حرکت: غایتی درونی و غایتی بیرونی
- ۲۱۰..... اجتماع دو بالفعل ممکن و ناممکن
- ۲۱۲..... قبول حدوث دفعی و انکار آن
- ۲۱۴..... مبدأ و منتهی برای حرکت و نکته تعارضی
- ۲۱۶..... حرکت توسیطیه در تعارض با حرکت جوهری
- ۲۲۰..... حرکت جوهری و انکار حرکت در بعضی مقولات
- ۲۲۳..... حرکت جوهری متعارض با قاعده امکان اشرف

گفتار هفتم

تعارض در بحث ماده و صورت

- ۲۳۱..... قبول جوهر بودن ماده و صورت و نفی آن
- ۲۳۳..... ترکیب اتحادی نفس و بدن و نکته تعارضی

یادداشت نخست

بطور خلاصه ترتیب مطالب این کتاب و روش اثبات دیدگاه‌های متعارض مطرح شده در هر یک از عنوان‌ها، به این صورت است که هر بحث شامل سه بند می‌شود که به این قرار است: الف) در بند یک دیدگاه خاصی از ملاصدرا مطرح می‌گردد و مستندات آن از کتاب‌های او با نقل مستقیم عین سخنش ارائه می‌شود. ب) در بند دو دیدگاه دیگری از ملاصدرا درباره بحث مطرح شده ارائه می‌گردد و مستندات آن به عینه از منابع او نقل می‌شود. ج) در بند سه متعارض بودن دیدگاه او در بند یک با دیدگاه او در مورد تحلیل و بررسی قوار می‌گیرد. خواننده بدون توجه به هر سه بند با هم، به تصور درست از تعارضات یاد شده نخواهد رسید. می‌توان گفت: مطالب مطرح شده در این کتاب همانند تشکیک‌هایی است که فخر رازی بر فلسفه مشائی ابن سینا و پیروان او وارد می‌دانست. این خرده‌گیری‌های او گرچه در ابتدا بعضی را ناراحت می‌ساخت، ولی در نهایت به نفع فلسفه اسلامی تمام شد؛ زیرا در مقام جواب از ایرادات او بود که نظریه‌های جدید در فلسفه اسلامی پا گرفت و وارد حوزه فلسفه شد. در واقع این تعارضات اشکالاتی بوده است که طی سالیان متمادی به ذهن نویسنده رسیده و جواب قانع‌کننده‌ای برای آنها پیدا نکرده است. ممکن است گفته شود: در مواردی که کلام او متعارض به نظر می‌رسد دیدگاه خودش را بیان نمی‌کند، بلکه صرفاً مراد او نقل دیدگاه‌های

دیگران است. در جواب از این مطلب باید گفت که اگر در مورد مشخصی مانند تشکیک در ماهیت که ابتدا آنرا قبول می‌کند و بعداً به صراحت از آن اعراض و به تشکیک در وجود روی می‌آورد تعارضی در کلام او نیست و اشکال ندارد که یک متفکر زمانی معتقد به یک دیدگاه باشد و در زمانی دیگر از آن اعراض کند، اما اگر او یک دیدگاهی را نقل می‌کند و آن را نقد نمی‌کند و مورد تأیید قرار می‌دهد در این صورت اگر بر خلاف این دیدگاه نقل شده سخنی بگوید، گرفتار تعارض شده است و نیز اگر دیدگاهی را نقل کند و آنرا رد نکند و این دیدگاه با مبانی و شاخص‌های مسلم او در حکمت متعالیه ناسازگار باشد، باز گرفتار تعارض شده است.

پیش‌بینی می‌شود: بعضی در مقام نقد این کتاب برآیند که نویسنده از این مطلب استقبال می‌کند. آنچه که مربوط به نویسنده می‌شود این است که او فکر و نظر خود را بیان داشته و حاضر می‌باشد در محافل علمی و فلسفی از کلیت این تعارضات دفاع کند، اگرچه ممکن است در یک مورد یا مواردی اندک قابل خدشه باشد. آنچه که نویسنده از آن بیم دارد این می‌باشد که به جای نقد علمی تک تک موارد تعارض‌های بیان شده در این کتاب، بعضی دست به هوچی‌گری نمایند و بطور کلی بگویند که خیر تعارضی نیست و نویسنده از حکمت متعالیه اطلاعی نداشته است. روشن می‌باشد که این گونه برخورد غیر علمی است و دلیلی بر بی‌منطقی و بی‌جوابی آنها خواهد بود. این کتاب یک بحث علمی می‌باشد، نه دعواگری و در سنت اهل علم همواره نقد دیدگاه‌ها، رایج بوده و آن را به مفهوم توهین به افراد تلقی نکرده‌اند.